(1) ત્રણ વટહુકમો શું છે?

1. **ખેત ઉત્પન્ન બજાર સમિતિઓને નજરઅંદાજ કરતો વટહુકમ**
   ખેત ઉત્પન્ન બજાર સમિતિઓ(APMC)ની દેખરેખ અને તેનું કાર્યક્ષેત્ર હવે માત્ર તેમના માર્કેટ યાર્ડ પૂરતું મર્યાદિત બને છે. બાકીની જગ્યા 'વ્યાપાર વિસ્તાર' કહેવાશે.
2. **ખેત ધંધાકીય વટહુકમને લીધે ખાદ્ય ચીજોનો સંગ્રહ કરવાની સ્વતંત્રતા**
   તેનો ઈરાદો ભાવોમાં આવતા ઉછાળાને પરિણામે જથ્થો સંગ્રહ કરવાની મર્યાદાઓ લાદતાં અણધાર્યા અને સ્વચ્છંદી રીતે જે જાહેરનામાં બહાર પાડવામાં આવતાં હતાં તે દૂર કરવાનો છે.
3. **કરારી ખેતીનો વટહુકમ**
   ખેડૂતો અને કંપનીઓ સહિતના અન્ય લોકો વચ્ચે જે લેખિત કરારો થાય તેનું માળખું પૂરૂં પાડવાનો તેનો હેતુ છે.

આ ત્રણેય વટહુકમોને એકસાથે જોવાની જરૂર છે. એક દલીલ આ ત્રણેય માટે એમ કરવામાં આવે છે કે સરકારના અંકુશો જશે તો બજારની કાર્યક્ષમતા વધશે અને તેને લીધે ખેડૂતોને વધુ ભાવ મળશે.

ત્રણ વટહુકમો: (1) કિસન ઉત્પાદન વ્યાપાર અને વાણિજ્ય(પ્રોત્સાહન અને સરલીકરણ) વટહુકમ-2020. (2) આવશ્યક ચીજવસ્તુ (સુધારા) વટહુકમ-2020 (3) કિસન(સશક્તિકરણ અને રક્ષણ) ભાવ ખાતરી અને ખેત સેવાઓ સમજૂતી વટહુકમ-2020.

(2) કિસાનના દૃષ્ટિકોણથી બજારના સિદ્ધાંતો

- કિસાનના અધિકારો, ગ્રાહકને વેચવાની કિસાનની સ્વતંત્રતા, તેની પદ્ધતિ અને પોતાની પસંદગીની જગ્યાએ વેચાણની સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કેવી રીતે થશે?
- દેશમાં ભાવો અંગે જે અસમાનતા પ્રવર્તે છે તે દૂર કેવી રીતે થશે?
- પુરવઠાની સાંકળમાં જે અસંતુલન કે અસમાનતા છે તે કેવી રીતે ઘટશે?
- કિસાનોને વધુ સારા ભાવ કેવી રીતે મળશે?

ખરીદ-વેચાણ, બજારની માળખાગત સવલતો, વખારો, સંગ્રહ અને નાણાની વ્યવસ્થા વગેરે જેવી બજારની બાબતો તે પર આધાર રાખે છે......

(3) બે સિદ્ધાંતો અને ભાવોની વધઘટ

- નજીકતા: બજારને કિસાન સુધી લઈ જવું કે જેથી સોદાઓનું ખર્ચ ઘટે. જ્યારે કિસાને બહુ ઓછા જથ્થામાં વેચાણ કરવાનું હોય ત્યારે આ બાબત મહત્ત્વની બની જાય છે.
- સ્પર્ધાત્મકતા: ખેતપેદાશના વેચાણના કોઈ પણ સોદા માટે ગ્રાહકો વચ્ચે પસંદગીનો અવકાશ.
- ઈરાદો એ છે કે નાના બજારને સ્થાને મોટું સ્પર્ધાત્મક બજાર ઊભું થાય.
- સોદામાં પારદર્શિતા આવે અને બજાર એવી રીતે કમ કરે કે ભાવો અંગે માહિતી મળે.
  - ભાવો જુદા જુદા વિસ્તારમાં કેટલા છે તેની ખબર પડે તો ભાવો વચ્ચે જુદા જુદા પ્રદેશોમાં જે અસમાનતા રહે છે તે દૂર થઈ શકે.
  - ઉત્પાદન અંગે નિર્ણયો લેવામાં ભાવો અંગેની માહિતી કામ લાગે.

ભાવોની બાબતમાં વધઘટ હોય છે

વીજાણુ બજાર, વખાર આધારિત વ્યાપાર વગેરેને લીધે આ વધઘટ ઓછી થવાની અમ્ભાવના રહે છે. ત્રણ વટહુકમો આ સમસ્યાને કેવી રીતે દૂર કરે છે?

(4) ખેત ઉત્પન્ન બજાર સમિતિઓને નજરઅંદાજ કરતો વટહુકમ

- "ખેડૂતો અને વેપારીઓ સ્વતંત્રતા ભોગવે તેવું વાતાવરણ ઊભું કરવું."
- વેપારની વૈકલ્પિક રીતે સ્પર્ધાત્મકતા ઊભી કરવી. વેપાર જ્યાં થાય તેને વ્યાપાર વિસ્તાર કહેવાય, એટલે કે ખેત ઉત્પન્ન બજાર સમિતિ સિવાય પણ વેપાર થાય.
- રાયની અંદર અને આંતરરાજ્ય વેપાર APMCની બહાર પણ કાર્યક્ષમ, પારદર્શી અને અવરોધમુક્ત થાય તેને પ્રોત્સાહન.
- વીજાણુ વેપારને સરળ બનાવવા માટેનું માળખું.
- સૈદ્ધાંતિક રીતે નાના વેપારીઓને માટે માર્ગ મોકલો થાય છે. ખેડૂતોની ઉત્પાદક કંપનો પણ વેપાર કરી શકશે. બજારની કોઈ ફી તેમના પર નહિ લાગે અને તેનો લાભ ખેડૂતોને મળશે.
- સૈદ્ધાંતિક રીતે ખેડૂતોને ખરીદનારા વેપારીઓ વચ્ચે પસંદગી કરવાની તક મળશે કારણ કે ખરીદનાર ગ્રાહકો વચ્ચે હરીફાઈ થશે.

(5) ખેત ઉત્પન્ન બજાર સમિતિઓ

ખેત ઉત્પન્ન બજાર સમિતિઓ જેટલી સમજવામાં આવે છે તેટલી મહત્ત્વની છે જ નહિ. માર્કેટ યાર્ડ, સરકારી સંસ્થાઓ, સહકારી સંસ્થાઓ, સ્થાનિક વેપારીઓ, ઉત્પાદનનાં સાધનો વેચતાં વેપારીઓ અને પ્રોસેસર કંપનીઓને ખેડૂતો પોતાનો માલ વેચે જ છે. જુદી જુદી ખેતપેદાશોના વેચાણની બાબતમાં આ પ્રમાણ જુદું જુદું હોય છે.

(6) ખેત ઉત્પન્ન બજાર સમિતિઓને નજરઅંદાજ કરવાથી ઊભી થનારી સંભવિત સમસ્યાઓ

- માર્કેટ યાર્ડની બહાર શું જૂનું માળખું જ ઊભું થશે? આંતરરાજ્ય વેપારને પ્રોત્સાહન મળશે પણ સોદાને દિવસે કે ત્રણ દિવસમાં જ નાણાની ચુકવણી કરવાની રહેશે. જો કે, વચેટિયા સિવાય આવો વેપાર શક્ય નથી કારણ કે વેપારીઓ માલની ચકાસણી કરતા હોય છે.
- છૂટુંછવાયું બજાર: ભાવ નક્કી કરવાની પદ્ધતિ કઈ? માર્કેટ યાર્ડને બદલે કઈ વ્યવસ્થા? ભાવને કયો આધાર?
- ઈજારો: છૂટુંછવાયું બજાર એટલે જ ઈજારાયુક્ત હરીફાઈવાળું બજાર: નાના વેપારીઓએ તો હજુ બહુ રાહ જોવી પડશે. ખેડૂતોને લાભ ના પણ મળે.
- નિયમન થશે ખરું?: કોણ ખરીદે છે અને કોણ વેચે છે તેની ખબર જ ના પડે તો બજારનું નિયમન કેવી રીતે થાય. દેખરેખ રાખવાનું શક્ય જ નથી લાગતું. બજારની માહિતી મળવાનું શક્ય લાગતું જ નથી.
- નિયમનકારી માળખું વિચિત્ર છે. ઘણાં ખાનગી માર્કેટ યાર્ડ અને વખારો ખેત ઉત્પન્ન બજાર સમિતિઓ હેઠળ કમ કરે છે. જે નવાં ઊભાં થશે તેમનું શું?
- વિવાદ નિવારણ તંત્ર નબળું: આંતરરાજ્ય વેપાર અને વીજાણુ વેપારના કિસ્સામાં કિસાનો માટે એ બહુ જ મુશ્કેલ.

(7) ખેત ઉત્પન્ન બજાર સમિતિઓ: શું કરવાની જરૂર છે?

1. રાષ્ટ્રીય હજાર અને વાયદા બજાર શરૂ કરો: e-NAM સહિત બધાં વીજાણુ બજારોને જોડો. NeML અત્યારે છે જ. તે એક મોડેલ બની શકે તેમ છે.
    - પારદર્શી અને નિયમનકારી વ્યવસ્થા ગોઠવો.

- દસ હજાર કિસાન ઉત્પાદક સંગઠનો(FPOs) માટે જાહેર રોકાણ કરો કે જેથી સીધી સહભાગિતા વધે.
- દૂરના અંતરિયાળ વિસ્તારોના ખેડૂતોને લાભ મળે તે માટે ખેત પ્રક્રિયા ઉદ્યોગો પર આધાર રાખવો જરૂરી છે.

2. પારદર્શિતા અને નીતિનિર્ધારણ માટે માહિતી સંગ્રહનું માળખું ઊભું કરો.
3. નિયમનકારી માળખું: તમામ સોદાઓ પર નિયમન રાખવું શક્ય જ નથી. પણ તેથી કંઈ નિયમન કરવું જ નહિ એમ નહિ. નિયમનકારી સંસ્થાઓ અનેક હોવી જોઈએ નહિ.

(8) આવશ્યક ચીજવસ્તુ ધારો

હેતુ શો છે?

- સ્વચ્છંદી રીતે અને ગમે ત્યારે સંગ્રહની મર્યાદા પર જે મર્યાદાઓ લાદવામાં આવતી હતી તે દૂર કરવી.
- તેનાથી લણણી પછીની પુરવઠાની સાંકળમાં ખાનગી મૂડીરોકાણ થતું નહોતું.
- મોટા વેપારીઓ માટે મોટી સમસ્યાઓ ઊભી થતી હતી.

ભાવ નિયંત્રણ

- બાગાયાતી પાકોમાં ભાવ 100 ટકા વધે અને બગડી ના જાય તેવી ખેતપેદાશોના ભાવ 50 ટકા વધે.
- પાયાનો ભાવ: છેલ્લાં પાંચ વર્ષનો સરેરાશ છૂટક ભાવ અથવા છેલ્લાં 12 મહિનાનો ભાવ, બેમાંથી જે નીચો હોય તે.

આગાહી થઈ શકશે:

- અચાનક થતો ભાવવધારો હવે થશે જ નહિ?
- ભાવોમાં જુદા જુદા વિસ્તારોમાં ભારે તફાવત જોવા મળે છે. એટલે દેશભરનો એક પાયાનો ભાવ મળશે.
- જથ્થાની મર્યાદા નિકાસના ઓર્ડર કે પ્રક્રિયા એકમોની ક્ષમતા સાથે સુસંગત હોવા જોઈએ.
- આ બધું કિસાનોને વધુ ભાવ અપાવશે એવી ધારણા છે. થશે ખરું?

જથ્થો અદૃશ્ય બને છે, નોંધાયેલી વખારો અને ખાનગી વેપારીઓ વધુ જથ્થો રાખે તો શું? વેપાર નીતિનું શું થશે અને અન્ન સલામતીનું શું થશે?

(9) કરારી ખેતી અંગેનો વટહુકમ: શું અમલમાં આવશે ખરો?

2001થી તેનો લાંબો ઈતિહાસ છે. ભારતીય કરાર ધારો છે જ પણ તેનો અમલ થયો નથી.

વટહુકમમાં નવું શું છે?

- ખેત પેદાશ અને ખેત સેવાઓને પણ તે લાગુ પડે છે.
- લેખિત કરારો માટે આ વટહુકમ છે પણ કરાર લેખિત જ હોય તે જરૂરી નથી.
- જો લેખિત કરાર થાય તો રાજ્યના કોઈ પણ કાયદા અને આવશ્યક ચીજવસ્તુ ધારાની જોગવાઈઓ લાગુ નહિ પડે.

અવરોધો:

- ખેડૂતો કે ધંધાદારીઓ લેખિત કરાર કરવા ઉત્સાહી હોતા નથી. તેનાં કારણો ઘણાં છે.
- કિસાનોને માટે વિવાદના નિવારણની વ્યવસ્થાનો ઉપયોગ કરવાનું શક્ય ના બને. ખાનગી પેઢીઓ પણ તેનો ઉપયોગ નહિ કરે, સિવાય કે તેઓ દેખાવ ચોક્કસ કરે.

- "અમે ખેડૂતને કડી પણ અદાલતમાં નહિ લઇ જઈએ કારણકે તેનાથી બધા ખેડૂતો સાથેના અમારા સંબંધો બગડે."- એમ સર્વેમાં એક કંપનીએ કહ્યું હતું.
- ત્રીજા પક્ષને આકરણી કરવા માટે કહેવાની જોગવાઈ છે.
- મોટી સંખ્યામાં ખેડૂતો સાથે લેખિત કરાર કરવાનું ખર્ચાળ છે.

(10) બજાર

- રાષ્ટ્રીય હાજર બજાર
- રાષ્ટ્રીય સમવાયી નિયમનકારી સત્તામંડળ
- નીતિ નિર્ધારણ માટે માહિતી સંપુટ

- પૂરક મૂડીરોકાણ (કિસાન ઉત્પાદક સંગઠનો, ધિરાણ, માળખાગત સવલતો વગેરે)
- સમવાયવાદ

  ત્રણ વટહુકમો:

  (1) કિસન ઉત્પાદન વ્યાપાર અને વાણિજ્ય(પ્રોત્સાહન અને સરલીકરણ) વટહુકમ-2020. (2) આવશ્યક ચીજવસ્તુ (સુધારા) વટહુકમ-2020 (3) કિસન(સશક્તિકરણ અને રક્ષણ) ભાવ ખાતરી અને ખેત સેવાઓ સમજૂતી વટહુકમ-2020.

(11) ખેતીમાં રાજ્યની દરમ્યાનગીરી

- ભાવમાં ટેકો
- આવકમાં ટેકો
- જાહેર મૂડીરોકાણ(સંશોધન અને વિકાસ, માળખાગત સવલતો, કુદરતી સંસાધનો વગેરે)
- સંસ્થાઓ (નિયમનકારી, ગુણવત્તા, અન્ન સુરક્ષા, બજારની માહિતી)

બજારો

- પૂરક સુધારા
- સમવાયવાદ
- નિયમન
- ખેત અન્ન બજારોમાં રાજ્યની ભૂમિકા

  ત્રણ વટહુકમો:

  (1) કિસન ઉત્પાદન વ્યાપાર અને વાણિજ્ય(પ્રોત્સાહન અને સરલીકરણ) વટહુકમ-2020. (2) આવશ્યક ચીજવસ્તુ (સુધારા) વટહુકમ-2020 (3) કિસન(સશક્તિકરણ અને રક્ષણ) ભાવ ખાતરી અને ખેત સેવાઓ સમજૂતી વટહુકમ-2020.

(12) ખેતીને ટેકો

રાજ્યના ટેકા કે દરમ્યાનગીરી વિના ખેતી વિકસી શકે ખરી?

- આ તો એક જ સ્થળે ચાલતી સાયકલ છે.
- વૈશ્વિક સ્તરે બજાર વિકૃત છે કારણ કે સરકારો ટેકો આપે છે.
- મોટા વેપારીઓ અને ખેડૂતો વચ્ચે સત્તાનું અસંતુલન છે.

ભાવનો ટેકો

- લઘુતમ ટેકાના ભાવ, ભાવની ચુકવણીમાં ઘટ, સાધનો માટે ભાવમાં સહાય(વાઉચર અને સ્ટેમ્પ)
- સ્વલક્ષ્યાંકિત પરંતુ વિકૃત

આવકનો ટેકો

- કિસાનોને લક્ષ્યાંક બનાવો એટલે વ્યક્તિગત સુખાકારી પર ભાર અપાય છે.
- પરંતુ કિસન છે કોણ?

(13) ઉપસંહાર

આ ત્રણ વટહુકમો રમતના નિયમો બદલી નાખે છે. પણ એટલું પૂરતું નથી.

- કોણ રમત રમવા સુસજ્જ છે?
- કોણ અમ્પાયર છે?
- રમતનો અંત સારો આવશે?

1. નજીકમાં જ ખેતપેદાશની ખરીદી થશે અને હરીફાઈ ઊભી થશે એવું કંઈ ખાતરીથી કહી શકાય તેમ નથી. ખેડૂતોને સારા ભાવ મળશે એ તો એક સપનું છે.
2. અનેક પૂરક પ્પ્રયાસોની જરૂર છે. રાજ્યની ભૂમિકા પહેલાં કરતાં પણ વધારે મહત્ત્વની છે.